
Міжнародне право

УДК 340.1

DOI 10.33244/2617-4154.2(19).2025.241-247

К. С. Лісова,*канд. істор. наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права
та права Європейського Союзу,**Державний податковий університет**e-mail: Lisova.k@ukr.net***ORCID ID 0000-0002-2664-7721**

ВЕСТФАЛЬСЬКИЙ МИР 1648 Р. ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У статті розглянуто Вестфальський мир 1648 року як ключову подію в історії міжнародного права. Проаналізовано його основні положення та їх вплив на становлення сучасної системи міжнародних відносин. Визначено актуальність Вестфальських принципів у сучасному світі та їх значення для міжнародного права. Висвітлено еволюцію принципу суверенітету, його трансформації у XX–XXI століттях, а також вплив Вестфальського миру на розвиток міжнародних організацій і права мирних договорів. Особлива увага приділяється ролі Вестфальської системи у формуванні основних принципів міжнародного права, таких як рівноправність держав, непорушність кордонів та невтручання у внутрішні справи інших країн. Досліджено також сучасні виклики для Вестфальської моделі міжнародних відносин у зв'язку з глобалізацією, зростанням впливу наднаціональних структур і необхідністю міжнародного співробітництва у вирішенні глобальних проблем. Робота спирається на аналіз історичних документів, наукових досліджень і сучасних публікацій, що дає змогу зробити висновок про значущість Вестфальського миру в контексті розвитку міжнародного права та його актуальність у сучасних умовах.

Ключові слова: *Вестфальський мир, міжнародне право, державний суверенітет, міжнародні організації, рівноправність держав.*

Постановка проблеми. Вестфальський мир 1648 року є однією з найважливіших подій в історії міжнародних відносин. Він поклав край Тридцятилітній війні (1618–1648) та започаткував систему міжнародного права, яка в тій чи іншій формі існує й донині. У сучасних умовах важливо проаналізувати, яким чином принципи, закладені в цій мирній угоді, вплинули на формування суверенних держав, міжнародного права та

дипломатичних відносин. Крім того, необхідно оцінити, як ці принципи трансформувалися в умовах глобалізації та зростаючої ролі міжнародних організацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика Вестфальського миру досліджувалася багатьма науковцями, зокрема істориками, політологами та правознавцями. Роботи таких учених, як Л. Гросс [3], Х. Булл [1], С. Кратохвіл та С. Кразнер [4] розглядають вплив Вестфальського миру на сучасну систему міжнародних відносин. Дослідники наголошують на принципах суверенітету, рівності держав і невтручання у внутрішні справи, що стали фундаментальними для міжнародного права. Зокрема, сучасні дослідники аналізують роль цих принципів у контексті регіональної інтеграції, зростаючої ролі наднаціональних структур, таких як Європейський Союз, і взаємодії міжнародного та національного права.

Метою статті є розгляд основних положень Вестфальського миру, аналіз його впливу на розвиток міжнародного права та з'ясування його актуальності для сучасних міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вестфальський мир, укладений 1648 року, став визначною подією в історії міжнародних відносин. Він завершив Тридцятилітню війну (1618–1648) у Священній Римській імперії. Це була перша загальноєвропейська війна за гегемонію в Європі між двома великими угрупованнями держав: блоком Габсбургів (іспанські та австрійські Габсбурги та католицькі князівства Німеччини, підтримувані папством та Річчю Посполитою) та антигабсбурзькою коаліцією (німецькі протестантські князівства, Франція, Швеція, Данія, Голландія, Англія, Московська держава). За підсумками цієї війни європейські держави вперше розглядали континент як єдине ціле і були готові нести за нього спільну відповідальність.

Вестфальський договір був укладений у жовтні 1648 р. за результатами плідної роботи Вестфальського мирного конгресу, який тривав майже чотири роки. Участь у конгресі взяли 194 представники від 16 європейських держав (майже всі європейські країни того періоду) [4, с. 235].

У двох складових частинах Вестфальського миру – Оснабрюцькому та Мюнстерському договорах – були закладені принципи міжнародного права, що не втратили своєї актуальності й до нашого часу. Основні положення договорів охоплювали:

1. Визнання суверенітету держав: кожна держава отримувала право самостійно визначати свою політику, внутрішній устрій та зовнішні відносини без втручання з боку інших держав.

До середини XVII ст. суверенні держави як такі ще не сформувалися. Виникнення суверенних держав у класичному розумінні – це поступовий процес, що почався в Європі впродовж XII–XIII ст. Концепція ж «зовнішнього» суверенітету формується в Європі до кінця XVII ст., закріплюється саме Вестфальським миром і полягає у відсутності наддержавної влади, принципів рівності незалежних держав та поваги суверенітету й незалежності в міжнародних відносинах [5, с. 576].

2. Одним із ключових нововведень Вестфальської системи міжнародного права став принцип юридичної рівності держав. Це означало, що всі суверенні держави визнаються рівними в правах і обов'язках на міжнародній арені, незалежно від: територіального

розміру, чисельності населення, економічної потужності, військової сили, політичного впливу.

До Вестфальського миру міжнародні відносини значною мірою визначалися феодалною ієрархією, васалітетом, а також пануванням Священної Римської імперії та Католицької церкви. Держави не мали однакового статусу – особливо малі країни або ті, що були під релігійним впливом [6, с. 103].

1648 року ситуація докорінно змінилася: міжнародно-правовий простір було вирівняно і вперше чітко задекларовано, що кожна держава – незалежна і має однаковий статус як суб'єкт міжнародного права.

3. Гарантії релігійної терпимості: державам надавалося право визначати свою офіційну релігію, водночас релігійні меншини отримували захист від переслідувань. Як наслідок, католицька церква втратила панівну роль на теренах Європи, котру вона мала упродовж попередніх століть, а відповідно й вплив на міжнародно-правове регулювання в регіоні. Це призвело до загострення протиріч європейських держав з Ватиканом, проте останній вже не мав колишнього впливу на їхню політику.

Фактично закріплення свободи віросповідання стало першим в європейському класичному міжнародному праві проявом міжнародно-правового захисту відповідного права людини. Цей міжнародно-правовий акт, а також англійські акти Habeas Corpus та Білль про права 1660 р. є свідченням становлення міжнародно-правового захисту прав людини [4, с. 240].

4. Договорами закріплювався міжнародно-правовий статус території та підтверджувався принцип незалежності. Інститут території остаточно набув своїх класичних рис. Держави визнавали існуючі кордони одне одного, що сприяло стабільності в Європі. Це положення зменшувало ризики конфліктів на ґрунті територіальних претензій. Порушення територіальної цілісності іншої держави вважалося актом агресії, що засуджувалося навіть у ті часи.

Європейські кордони в межах, закріплених Вестфальським трактатом, протрималися до періоду наполеонівських війн.

5. Вестфальський мир 1648 року вперше закріпив принцип, що кожна держава має право вирішувати свої внутрішні справи самостійно, а інші держави не повинні втручатися.

Принцип невтручання означав, що жодна держава не має права втручатися у внутрішні справи іншої держави, незалежно від політичних, економічних чи ідеологічних причин. Це стосується: форми правління, вибору політичного курсу, релігійних питань, внутрішніх конфліктів (громадянських війн, протестів тощо), соціально-економічної політики.

Цей принцип тісно пов'язаний із суверенітетом: він є логічним продовженням і гарантією того, що держава справді незалежна у своїх рішеннях.

У період до Вестфальського миру великі держави часто втручалися в релігійні або династичні суперечки в сусідніх країнах. Наприклад, католицькі країни підтримували католиків за кордоном, а протестантські – протестантів, часто під приводом «захисту віри». Це втручання лише загострювало конфлікти [6, с. 117].

6. Запровадження механізмів дипломатичного посередництва між державами, що заклало основу для сучасних дипломатичних відносин і переговорних процесів.

Вестфальська система започаткувала використання міжнародно-правових норм як загальнообов'язкових правил. Сторони визнали необхідність укладати договори, дотримуватись зобов'язань, вирішувати конфлікти мирним шляхом. Це був початок правового регулювання міжнародних відносин, на якому згодом розвинулась сучасна система міжнародного права.

7. Закріплення нової політичної рівноваги в Європі: Вестфальський мир сприяв стабілізації міжнародних відносин та заклав основи майбутньої концепції балансу сил. Якщо одна країна посилювалась, інші об'єднувались у коаліції, щоб стримати її вплив. Такий баланс створював систему стримувань і противаг, запобігав домінуванню імперій та формував основи європейської дипломатії. Цей підхід залишався актуальним аж до XX століття, зокрема у Віденській системі після Наполеонівських воєн.

Вестфальський мир остаточно закріпив характер нового типу міжнародного права, який склався в Європі, що дало підставу деяким дослідникам (Лео Гросс) порівнювати його із Статутом ООН, називаючи його першим до Статуту ООН міжнародно-правовим документом такої ваги. Цей трактат уперше на загальноєвропейському масштабі закріпив 4 основні принципи класичного міжнародного права: балансу сил, суверенітету, рівності, релігійної свободи [3, с. 38].

Розуміючи Європу як увесь міжнародно-правовий світ, розробники договору втілили ще одну рису нового класичного міжнародного права – його універсальність. Договори Вестфальського миру внаслідок численності своїх сторін поширювалися фактично на усю територію Європи. Крім того, враховуючи поширення юрисдикції сторін на їх колоніальні позаєвропейські території, можна говорити про просторове універсальне поширення дії цього миру [2, с. 45].

Вестфальська система міжнародних відносин, що виникла 1648 р., заклала основи сучасного міжнародного права. Основні її принципи – суверенітет держав, рівноправність і невтручання у внутрішні справи – залишаються важливими й сьогодні. Однак глобалізація, поява нових форм міжнародного управління та загрози світовій безпеці впливають на їхню трансформацію.

Принцип державного суверенітету, закріплений Вестфальським миром, пройшов значну еволюцію від абсолютної незалежності держав до обмеженого суверенітету в умовах сучасного міжнародного права. Після 1648 р. держави отримали право самостійно визначати свою внутрішню та зовнішню політику без втручання ззовні. Це стало основою для формування національних держав і міжнародних відносин.

Після Другої світової війни розвиток міжнародних організацій, таких як ООН, та прийняття Загальної декларації прав людини (1948) започаткували поступове обмеження абсолютного суверенітету. Держави погодились на дотримання міжнародних норм, що регулюють їхню внутрішню політику, зокрема в питаннях прав людини, воєнних дій та екології [8, с. 78].

У XXI столітті розвиток міжнародних економічних структур (наприклад, Світової організації торгівлі, МВФ) та регіональних блоків (ЄС, НАТО) обмежує суверенітет держав через необхідність виконання міжнародних договорів і стандартів.

Сучасне міжнародне право допускає втручання у внутрішні справи держав у випадках масових порушень прав людини (концепція «Responsibility to Protect»). Це підтримує

Лісова К. С. Вестфальський мир 1648 р. та його вплив на становлення сучасного міжнародного права

класичний принцип невтручання, але водночас захищає глобальну безпеку та людські права. У цифрову епоху держави стикаються з новими викликами, як-от контроль інформаційного простору та кібербезпеки. Це створює новий аспект суверенітету – право на захист національного інформаційного простору [8, с. 82].

Отже, сучасне міжнародне право поступово змінює розуміння суверенітету, роблячи його більш гнучким і залежним від міжнародного співробітництва.

Вестфальський принцип рівності держав формально закріплений у Статуті ООН. Проте сучасні міжнародні відносини демонструють наявність нерівності між країнами через економічну, військову та політичну асиметрію.

Хоч принцип невтручання у внутрішні справи держав залишається актуальним, сучасні міжнародні кризи, такі як гуманітарні катастрофи та порушення прав людини, часто стають підставою для інтервенцій, санкцій або миротворчих місій.

Глобальні виклики, як-от зміни клімату, кібербезпека, пандемії та міграційні кризи, вимагають міжнародної співпраці, що в деяких випадках суперечить класичним Вестфальським принципам державної незалежності.

Вестфальська система сприяла формуванню міжнародних організацій, заклавши основи принципів, що стали фундаментальними для їхньої діяльності. Ідея рівноправності держав, незалежно від їхньої величини чи могутності, лягла в основу діяльності Ліги Націй (1919) та Організації Об'єднаних Націй (1945), де всі країни-учасниці мають рівні права в міжнародному правопорядку [8, с. 89].

Створення міжнародних організацій базується на визнанні суверенітету держав-членів. У сучасних умовах цей принцип врівноважується необхідністю дотримання міжнародних норм, наприклад, у рамках Європейського Союзу, де країни делегують частину своїх суверенних повноважень на наднаціональний рівень.

Після Вестфальського миру зростала роль міжнародних угод як механізму запобігання конфліктам. Це призвело до створення Гаазьких мирних конференцій (1899, 1907), Ліги Націй та ООН, що заклали основи сучасного міжнародного правопорядку.

Вестфальська система привела до розвитку дипломатичних методів вирішення конфліктів. Такі організації, як ООН, ОБСЄ та НАТО, використовують ці принципи для забезпечення стабільності та колективної безпеки у світі.

З розвитком міжнародних зв'язків принципи Вестфальського миру адаптуються до нових викликів. Сучасні міжнародні організації не лише забезпечують співпрацю між державами, але й беруть на себе функції глобального управління в сферах безпеки, прав людини та економіки.

Висновки. Вестфальський мир став ключовою подією, що заклала основи сучасної системи міжнародного права. Його принципи, такі як державний суверенітет, рівність і невтручання, залишаються актуальними й у сучасному світі. Незважаючи на трансформації міжнародної політики, Вестфальська система залишається фундаментом міжнародних відносин і правових норм, які регулюють взаємодію держав на глобальному рівні. Зі зростанням ролі міжнародних організацій та наднаціональних структур принципи Вестфальського миру адаптуються до сучасних реалій, зберігаючи свою значущість у питаннях суверенітету, міжнародної безпеки та співпраці між державами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булл Х. Анархічне суспільство: Дослідження порядку в світовій політиці. Macmillan, 1977. 335 с.
2. Гавердовський П. Вестфальський мир як основа європейської державної системи. *Наукові записки Інституту європейських досліджень*. 2016. № 18 (2). С. 45–67.
3. Гросс Л. Вестфальський мир 1648 року та його значення. *Американський журнал міжнародного права*. 1948. № 42 (1). С. 20–41.
4. Кразнер С. Д. Вестфальський мир і все, що з ним пов'язано. *Міжнародна організація*. № 47 (3). С. 235–268.
5. Крокстон Д. Вестфальський мир 1648 року і витоки суверенітету. *Міжнародний історичний огляд*. 1999. № 21 (3). С. 569–591.
6. Лиса І. Принципи міжнародного права та їх коріння у Вестфальській системі. *Журнал міжнародного права та дипломатії*. 2019. № 12 (3). С. 101–119.
7. Осіандер А. Суверенітет, міжнародні відносини та міф про Вестфальський мир. *Міжнародна організація*. 2001. № 55 (2). С. 251–287.
8. Тихомиров А. Еволюція міжнародних відносин від Вестфальського миру до сучасності. *Вісник Київського національного університету міжнародних відносин*. 2020. № 4 (1). С. 78–94.

REFERENCES

1. Bull Kh. Anarkhichne suspilstvo: Doslidzhennia poriadku v svitovii politytsi. Macmillan, 1977. 335 s.
2. Haverdovskyi P. Vestfalskyi myr yak osnova yevropeiskoi derzhavnoi systemy. *Naukovi zapysky Instytutu yevropeyskykh doslidzhen*. 2016. № 18 (2). S. 45–67.
3. Hross L. Vestfalskyi myr 1648 roku ta yoho znachennia. *Amerykanskyi zhurnal mizhnarodnoho prava*. 1948. № 42 (1). S. 20–41.
4. Krazner S. D. Vestfalskyi myr i vse, shcho z nym poviazano. *Mizhnarodna orhanizatsiia*. № 47 (3). S. 235–268.
5. Krokston D. Vestfalskyi myr 1648 roku i vytoky suverenitetu. *Mizhnarodnyi istorychnyi ohliad*. 1999. № 21 (3). S. 569–591.
6. Lysa I. Pryntsypy mizhnarodnoho prava ta yikh korinnia u Vestfalskii systemi. *Zhurnal mizhnarodnoho prava ta dyplomatii*. 2019. № 12 (3). S. 101–119.
7. Osiander A. Suverenitet, mizhnarodni vidnosyny ta mif pro Vestfalskyi myr. *Mizhnarodna orhanizatsiia*. 2001. № 55 (2). S. 251–287.
8. Tykhomyrov A. Evoliutsiia mizhnarodnykh vidnosyn vid Vestfalskoho myru do suchasnosti. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu mizhnarodnykh vidnosyn*. 2020. № 4 (1). S. 78–94.

K. S. Lisova. THE PEACE OF WESTPHALIA OF 1648 AND ITS INFLUENCE ON THE FORMATION OF MODERN INTERNATIONAL LAW

The article examines the Peace of Westphalia of 1648 as a key event in the history of international law. Its main provisions and their impact on the formation of the modern system

Лісова К. С. Вестфальський мир 1648 р. та його вплив на становлення сучасного міжнародного права

of international relations are analyzed. The relevance of the Westphalian principles in the modern world and their significance for international law are determined. The evolution of the principle of sovereignty, its transformation in the 20th–21st centuries, as well as the impact of the Peace of Westphalia on the development of international organizations and the law of peace treaties are highlighted. Special attention is paid to the role of the Westphalian system in the formation of the basic principles of international law, such as the equality of states, the inviolability of borders, and non-interference in the internal affairs of other countries. Modern challenges to the Westphalian model of international relations in connection with globalization, the growing influence of supranational structures, and the need for international cooperation in solving global problems are also investigated. The work is based on the analysis of historical documents, scientific research, and modern publications, which allows us to conclude about the significance of the Peace of Westphalia in the context of the development of international law and its relevance in modern conditions.

Keywords: *Peace of Westphalia, international law, state sovereignty, international organizations, equality of states.*

Стаття надійшла до редколегії 26 березня 2025 року